

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta pedagogická

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Kresba v předškolním věku

Radka Valentová

Učitelství pro MŠ

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslava Nováková, Ph.D.

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem vypracovala bakalářskou práci samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 1. června 2017

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování:

Ráda bych poděkovala PhDr. Jaroslavě Novákové, Ph.D., za odborný a trpělivý přístup a za cenné rady a připomínky, které mi poskytla při psaní mé bakalářské práce.

ZDE SE NACHÁZÍ ORIGINAL ZADÁNÍ KVALIFIKAČNÍ PRÁCE.

Obsah

Úvod	1
1. Kresba	2
2. Vývoj kresby	4
3. Dětská kresba	8
3.1 Forma	8
3.2 Obsah.....	8
3.4 Kresba lidské postavy	10
4. Faktory ovlivňující vývoj a úroveň dětské kresby	12
4.1 Mentální vyspělost dítěte	12
4.2 Motorika.....	12
4.3 Grafomotorika	13
4.4 Lateralita	14
4.5 Zrakové vnímání	15
4.6 Paměť, pozornost, schopnost představivosti a reprodukce.....	16
5. Rozbor jednotlivých kreseb dětí	18
5.1 Vyhodnocení kreseb.....	25
5.2 Porovnávání kreseb	28
5.3 Vlastní návrhy činností pro rozvoj dětské kresby.....	29
Závěr	31
Summary	32
Seznam literatury	33
Seznam obrázků	34
Seznam tabulek	34
Přílohy	35

Úvod

Kresba je hra, která umožňuje dítěti zachytit realitu, je provázena radostí a má v sobě svůj cíl. Je pro dítě součástí vývoje a je velmi důležitá pro pozdější osvojování dovedností ke psaní. Kresba dává prostor k vyjádření vlastních pocitů, prožitků a zkušeností. Je komunikačním prostředkem pro děti, které se neumí vyjádřit slovně nebo nechtějí. Kresby však mohou prozradit mnoho o dítěti samotném nebo o jeho světě a to ať už reálném nebo imaginárním.

V teoretické části předkládané bakalářské práce je stručná charakteristika kresby a kresebného vývoje, který je rozdělen do několika vývojových stádií. Prvním stádiem je období „skvrn“, poté stádium „čmárání“, následuje „čárání“ a nakonec stádium „hlavonožců“. Další částí bakalářské práce je zaměřena na dětskou kresbu lidské postavy z hlediska obsahového a z hlediska formálního provedení. V závěru teoretické části bakalářské práce jsou charakterizovány faktory, které ovlivňují vývoj a úroveň dětské kresby: mentální vyspělost dítěte, motoriku, grafomotoriku, laterální, zrakové vnímání, paměť, pozornost, schopnost představivosti a reprodukce.

Praktická část navazuje na část teoretickou. První analýza se týká kreseb lidské postavy dětí předškolního věku. Kresby jsou od dětí z plzeňské mateřské školy, ze třídy předškolních dětí. K výzkumu bylo vybráno 20 dětí 10 dívek a 10 chlapců ve věku od 5,5 let do 6 let. Jednotlivé kresby jsou rozebrány podle formálního a obsahového provedení. V další části je porovnávání kreseb lidské postavy formou tabulek. V tabulkách je porovnání kreseb podle pohlaví (dívčí a chlapecké) a porovnávání z hlediska věku (od 5let do 6let). Mateřská škola poskytla obrázky dětí z předchozích let, proto může být zařazena kapitola porovnávání. V poslední části bakalářské práce jsou vlastní návrhy činností pro rozvoj kresby.

Stěžejní literaturou pro tuto bakalářskou práci je kniha Rozvoj grafomotoriky : jak rozvíjet kreslení a psaní (Bednářová, Šmardová, 2006), kniha poskytuje informace o významu a vývoji dětské kresby a o metodice rozvoje grafomotorických schopností . Další stěžejní literaturou je kniha Kresba jako nástroj poznání dítěte (Davidov, 2008), která stručně a přehledně popisuje vývoj dětské kresby od období „skvrn“ až po stádium „hlavonožce“.

1. Kresba

Kresba má své místo ve vývojové řadě mezi symbolikou hry a obrazných představ. Je provázena radostí jako symbolická hra a má v sobě svůj cíl. Snaží se imitovat skutečnost obraznou představivostí.¹ Pro dítě je hrou a přirozenou součástí vývoje

dítěte. Kresba dítěti přináší radost a uspokojení. Existují však některé děti, které kresbu nemají rády, nevyhledávají ji nebo ji odmítají. Kreslení je velmi důležité pro pozdější osvojování dovedností ke psaní.² Mezi základní lidské potřeby patří projevit své vlastní pocity a prožitky, mnohdy je ale velice složité se k těmto věcem vyjádřit slovně. Pokud tento problém nastane, je možné tyto pocity vyjádřit kresbou. Kresba se vyskytovala už v pravěku. Důkazem toho jsou kresby v jeskyních a na zdech. Mezi základní dětské aktivity se řadí výtvarný projev dítěte hned vedle pohybového. Kresba dítěti umožňuje neverbální a symbolickou řeč, která mu pomáhá vyjádřit své pocity, přání, obavy a představy, jež prožívá. Leckdy dítě prostřednictvím kresby sdělí více než slovy.

Dětskou kresbu lze využít víceúčelově, například jako doplňkový diagnostický nástroj pro měření inteligence, při zjišťování kvality jemné motoriky a vizuomotorické koordinace. Lze ji také užít jako komunikační prostředek, pokud má dítě jazykové bariéry, a nedokáže se slovy vyjádřit. Dále ji lze použít jako prostředek k vyjádření znalostí dítěte o lidském těle, o svém těle a o prostředí nebo o světě, v němž žije. Kresba slouží také k poznání prožívání a pocitů dítěte, například ke zjištění rodinné atmosféry, v níž dítě vyrůstá, nebo jako poznání některých osobních charakteristik dítěte.³

“V předškolním věku je úroveň jemné motoriky, senzomotoriky, grafomotoriky jedním z důležitých kritérií při posuzování způsobilosti k zahájení školní docházky“. Nejčastěji se používá Jiráskův orientační test školní zralosti, kde dítě kreslí lidskou postavu, auto nebo květinu, napodobuje geometrické tvary, skupiny teček a psací písmo. Námětová kresba dává dítěti příležitost k samovolnému projevu, podle kterého zjistíme úroveň kresby dítěte. Úkoly zaměřené na napodobování jsou už složitější a dítě musí vydat

¹ PIAGET, J.; INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Praha : 2000, s. 61.

² BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky : jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno : 2006, s. 6.

³ ŠMELOVÁ, E.; PETROVÁ, A.; SOURALOVÁ, E. A KOL. *Připravenost dětí k zahájení povinné školní docházky v kontextu současného kurikula*. Olomouc : 2012, s. 150.

více úsilí a překonat strach. Tato část nám pomůže při hodnocení vizuomotorické koordinace součinnosti ruky a oka, tedy jejich souhry.⁴

⁴ BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky : jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno : 2006, s. 6.

2. Vývoj kresby

Vývoj dětské kresby prochází několika stádii. V dětském věku je potřeba vyjádřit se kresbou u všech dětí stejná. Děti začínají kreslit podobným způsobem ve shodném uspořádání od čáranic přes hlavonožce po mnoho různorodých námětů kresby předškolního dítěte. Dítě může zájem o kresbu projevovat velmi brzy, pokud k tomu má dostatek podnětů a je schopno funkčně manipulovat s předměty.⁵ Dětská výtvarná „řeč“ se podobá řeči mluvené. Tak jako přicházejí jednotlivé zvuky, než se spojí s věcným významem, tak podobně přicházejí i začátky kreslířské. Někdy si už u jednoletého batolete všimneme, jak očima pozoruje pohyb svého prstíku, například sleduje stopu na zamlženém skle, kterou udělalo svým ukazováčkem. Dítě má velkou radost ze vznikajících stop, než ze samotného výsledku. V tomto období je daleko důležitější pro dítě, že kreslí, než to, co kreslí.⁶

Období „skvrn“

Dětská kresba se nevyvíjí podle dětských uměleckých schopností, ale vyvíjí se v závislosti na vývoji jedince. Je zcela zřejmé, že dvouleté děti nekreslí jako děti tříleté. Ke každému věku je přiřazen specifický typ kresby. S vývojem intelektu dítěte těsně souvisí dětské kresby procházející určitými stádii. Kdyby rodiče dovolovali dětem, aby „malovaly“, ještě než jim bude jeden rok, zcela jistě by dělaly skvrny.⁷

Stádium „čmáranic“

Dítě okolo jednoho roku prochází stádiem „čmárání“.⁸ První dětské grafické pokusy bývají spontánní tahy na papíře.⁹ Toto období je velice důležité, dá se v něm leccos odhalit. Dítě nejčastěji čmárá všemi směry, aniž by zvedlo tužku z papíru. Dítě okolo patnácti měsíců má osobité, ale neobratné pohyby. Neobratné pohyby bude mít, dokud si neuvědomí, že kresba má určitou vypovídající hodnotu.¹⁰ Ze začátku je dětem papír lhostejný a překračují plochu papíru, aby zaplnily celou část.¹¹ Pokud dítě kreslí silné čáry,

⁵ BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky : jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno : 2006, s. 15.

⁶ UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, prvňáci a auta*. Praha : 2002, s. 13.

⁷ DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha : 2008, s. 21.

⁸ Tamtéž.

⁹ MLČÁKOVÁ, R. *Grafomotorika a počáteční psaní*. Praha : 2009, s. 31.

¹⁰ DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha : 2008, s. 21.

¹¹ UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, prvňáci a auta*. Praha : 2002, s. 14.

kteřé pokryjí větší část papíru, znamená to, že dítě je šťastné a spokojené. Záleží také na tom, jak dítě tužku drží. Opožděné děti nebo děti, které se špatně vyvíjí, tužku držet neumí.

Stádium „Čárání“

Období „čárání“ souvisí s rozvojem organických funkcí dítěte. V tomto stádiu se objevuje fáze spojená s vývojem intelektu dítěte, dítě má snahu napodobit dospělé a lépe drží tužku. Dítě ještě neudrží dlouho pozornost a kresbu většinou nedokončí nebo změní nápad své kresby. Dítě většinou čmáranici nějak pojmenuje, buď podle okamžitého nápadu, nebo podle náhodné podobnosti, jedná se o tzv. „náhodný realismus“. Mezi druhým a třetím rokem dítě kreslí uzavřené smyčky, čímž se snaží napodobit písmo dospělého, jedná se o stádium „nezdařeného realismu“.¹² Kolem třetího roku zvládá napodobit čáry vertikální, horizontální a nakreslí kruh. První uzavřený tvar bývá kruhovitý, jež pak využívá pro reálné objekty, např. lidská hlava nebo sluníčko.¹³

Stádium „hlavonožců“

Nejčastějším a nejoblíbenějším námětem dětské kresby bývá lidská postava. Poprvé se s kresbou lidské postavy setkáváme mezi třetím a čtvrtým rokem, v ojedinělých případech i dříve podle toho, jak dítě často kreslí a jak je nadané. První kresba člověka se rodí z období čaranic, nejčastější je forma čaranic.¹⁴ Dítě nejprve kreslí nepravidelné kolečko nebo ovál, ze kterého vede čárka, která představuje tělo. Postupně do kolečka začne dítě přikreslovat nejdůležitější části lidského obličej. Nejprve kreslí oči, ústa a nakonec nos. Tyto části dítě neumí ze začátku správně umístit.¹⁵ Dítě nevnímá ovál hlavy jako opravdovou hlavu, ale jako hranici, kde jsou důležité části obličej, jako jsou ústa, oči, nos a někdy vlasy. Přímo od hlavy jsou nakreslené dvě vertikální čáry jako nohy zesponu zahnuté do obloučku, od hlavy vyrůstají paprsky jako vlasy a z hlavy nebo z nohou vyrůstají ruce. Tomuto typu kresby říkáme „hlavonožec“. Tento typ kresby se nejčastěji objevuje u 3–5letých dětí po celém světě.¹⁶ V pátém roce už dítě zobrazuje hlavu, trup a všechny končetiny, ale většinou ještě jen jednou čárou, v ojedinělých případech se vyskytuje dvojdimenzionální znázornění rukou a nohou. Některé děti už

¹² DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha : 2008, s. 21–23.

¹³ MLČÁKOVÁ, R. *Grafomotorika a počáteční psaní*. Praha : 2009, s. 31.

¹⁴ ŠMELOVÁ, E.; PETROVÁ, A.; SOURALOVÁ, E. A KOL. *Připravenost dětí k zahájení povinné školní docházky v kontextu současného kurikula*. Olomouc : 2012, s. 109.

¹⁵ BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky : jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno : 2006, s. 19.

¹⁶ ŠMELOVÁ, E.; PETROVÁ, A.; SOURALOVÁ, E. A KOL. *Připravenost dětí k zahájení povinné školní docházky v kontextu současného kurikula*. Olomouc : 2012, s. 109.

kresbu obohacují například prsty na ruku. Kolem šestého roku jsou jednotlivé části lépe připojené a dobře navazují na správném místě na sebe. Dvojdímenzionální kresba se vyskytuje častěji a je více propracovaná. Obličejové detaily jsou na správném místě čitelně vyznačeny, hlava bývá pokryta vlasy. Kresba lidské postavy se začíná dělit na dívčí a chlapeckou.¹⁷ Kolem 7 roku dochází ke zpřesnění proporcí, nohy jsou blíže u sebe, paže vycházejí z ramen a bývá zobrazován krk. Kresba z profilu se začíná objevovat mezi 7–9 rokem.¹⁸ Podle Liguetova tvrzení přibývá na postavě detailů podle růstu mentální úrovně. Podle toho jakým způsobem dítě zobrazí postavu, můžeme hodnotit jeho inteligenci. Většinou, když dítě kreslí lidskou postavu, ji zachycuje jako samo sebe a jak se cítí.¹⁹

Dítě kreslí samo sebe

Dítě kreslí samo sebe, až potom co si uvědomí vlastní tělesné schéma, čili získá vlastní představu o svém těle. Dítě nemá představu o svém těle vrozenou, získává ji postupně prostřednictvím opakovaných a rozmanitých zkušeností. Například dítě hemiplegik,²⁰ které je zanedbáváno, své tělo nakreslí na různé kousky a ochrnutá část těla je vynechána. Pokud bude dítě s citem a pečlivě rehabilitováno, může tento rys vymizet.

Transparentnost

Transparentnost znamená, že dítě kreslí něco, co by mělo být zobrazené jen z venku, ale ono nakreslí i to, co je uvnitř. Například když kreslí panenku s dlouhými šaty, jsou pod nimi nakreslené nohy, nebo kresba domu, kde za neviditelnými stěnami lze pozorovat, co se tam děje. Toto stádium se projevuje u dětí do 7 až 9 let. Tento jev se vytrácí po nástupu do školy.

Sklápění postav

Většina dětí od 5–7 let neumí pracovat s perspektivou, to znamená, že roviny neodpovídají skutečnosti a nakreslené předměty jsou disproporční. S tímto příkladem sklápění se setkáváme často, svědčí o tom, že pro dítě je obtížné rozeznat, co je horizontální a co je vertikální. Dítě tyto dva pojmy obvykle nerozlišuje a nedbá na perspektivu, proto „sklápí“ vertikálu do horizontální roviny. Dítě spíše kreslí svůj osobní

¹⁷ BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky : jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno : 2006, s. 26, 33.

¹⁸ BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Školní zralost : co by mělo dítě umět před vstupem do školy*. Brno : 2010, s. 15.

¹⁹ DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha : 2008, s. 24.

²⁰ Člověk, který má kompletně ochrnutou jednu polovinu těla, buďto pravou, nebo levou.

svět než svět vnější. Pokud dítě kreslí svět vnější, kresba se stává spíše fantazijním dílem než „fotografií“ skutečnosti. Je to realita, kterou zpracovává dětská mysl. Často se setkáváme s lidskou postavou, jež je nakreslená z profilu, ale na obličejích jsou dvě oči.

Vizuální realismus

Objevuje se většinou u dětí mezi 7. až 12. rokem, nemusí být však pravidlem. Záleží na několika faktorech, jako je mentální úroveň dítěte, sociální a kulturní prostředí a emoční zralost. Děti se v tomto stádiu snaží kreslit to, co vidí, je to objektivnější vidění světa. Pokud dítě kreslí dům, nakreslí ho z venku, pokud kreslí vnitřek domu, nakreslí jen to, co je vidět okny. Velký vývojový skok nastává v 7 letech dítěte, kdy začíná kreslit z profilu, což se běžně vyskytuje ve starším školním věku. Ve 12 letech nastává poslední stádium, které se nazývá zobrazování v prostoru. V tomto věku jsou dětské kresby nejpropracovanější.

Kresba a jazyk

První stopa na papíře dítěte je skvrna, vývoj pokračuje „čmáráním“ a „čáráním“ a snahou napodobovat písmo dospělých. V další fázi se objevuje „hlavonožec“. Nejprve jedno kolečko jako hlava a potom se přidává další kolečko jako trup. V žádném z těchto procesů dítě nepíše, ale kreslí, proto spojuje řeč s grafickým projevem a neodlišuje kreslení od komentáře, vyjadřuje mluvením to, co by napsalo. Dítě věnuje obsahu kresby pozornost a ta je spojená s přáním komunikovat. V dalších stádiích se kresba stane přesnější a komunikaci ke kresbě už nepotřebuje.²¹

²¹ DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha : 2008, s. 24–27.

3. Dětská kresba

3.1 Forma

Formální provedení kresby je to, jakým způsobem dítě kreslí, tudíž pozorujeme pracovní návyky při kreslení: vedení čáry, plynulost, přesnost, jistotu, tlak na podložku, návaznost, kreslení podle předlohy. Vždy ale nemusí být formální a obsahové provedení kresby v souladu. Dítě může mít celkem bohatou kresbu vzhledem k jeho věku, ale její provedení vážne, tedy obsah převyšuje formu. Při kreslení musíme sledovat tyto pracovní návyky: držení těla, úchop psacího náčiní, postavení ruky při kreslení a psaní, uvolnění ruky, tlaku na podložku, plynulost a způsob vedení čar.

Držení psacího náčiní špetkovým úchopem by mělo dítě zvládat okolo třetího roku. Špetkový úchop; tužka je položena na posledním článku prostředníku, palec a ukazovák jsou bříšky naproti sobě. Prsteník a malík jsou schované v dlani. Celá ruka musí být uvolněná, nesmí být v křeči a ukazovák není prohnutý. Tento úchop je nejpřirozenější a nejefektivnější pro správné kreslení a psaní. Některé děti zvládají špetkový úchop dříve, některé déle. Správný úchop tužky by se děti měly naučit před vstupem do školy, aby se předcházelo obtížím ve psaní.

Uvolnění ruky je při psaní velice důležité a ovlivňuje grafický výkon dítěte. Pokud dítě nadměrně tlačí na tužku, neumožňuje mu plynulý pohyb ruky a ani plynulost čáry. Tlak na podložku je zjevný z čáry kresby, bývá vytlačená, kostrbatá, mnohokrát přerušovaná nebo naopak tence vedená. Ze začátku vývoje grafomotorických dovedností bývá tlak na podložku častější, ale během předškolního věku by postupně mělo dojít k uvolnění ruky. Držení psacího náčiní ovlivňuje plynulost a způsob vedení čar; závisí na obratnosti motoriky, na uvolnění ruky, zda pohyb ruky při kreslení vychází z ramenního kloubu. Pozorujeme, jestli je dodržen směr tahu, velikost prvků, jistotu čar apod.²²

3.2 Obsah

U obsahového provedení dětské kresby pozorujeme členitost, bohatost a různorodost kresby, zda dítě kreslí se zájmem přiměřeným k věku dítěte. Kresba souvisí s celkovou vyspělostí dítěte. Dětská kresba má pro daný vývojový stupeň určité typické

²² BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Školní zralost : co by dítě mělo umět před vstupem do školy*. Brno : 2010, s. 20.

prvky, děti v daném věku kreslí téměř odborným způsobem. Dětská kresba nemusí být na stejné úrovni jako rozumové schopnosti. Setkáváme se s dětmi, které kreslí podprůměrně, i když mají průměrnou či vysokou inteligenci. Je velice těžké posuzovat vývojovou úroveň jen podle kresby, mohla by být pro dítě poškozující. Naopak jsou také děti, které mají nižší rozumové schopnosti k jejich věku, ale jejich kresba je vcelku zdařilá. V těchto případech kresba spíše vypovídá o individuální odlišnosti dítěte v porovnání s vrstevníky a o nerovnoměrnosti vývoje, než o celkové vývojové úrovni.²³

V pátém roce dítě obvykle zakresluje jednotlivé části těla, jako je trup, hlava a končetiny jednou čarou jednodimenzionálně. Stále jsou individuální rozdíly v kresbě. Některé děti už znázorňují hlavu, končetiny a trup dvojdimenzionálně a mají kresbu obohacenou například prsty na rukou, ušima, vlasy.

Kolem šestého roku dítě znázorňuje postavu dvojdimenzionálně častěji, mají ji propracovanější, části těla na sebe lépe navazují a jsou nakresleny na správném místě. Lidská postava je výrazně členěná na trup a hlavu. Ruce jsou správně nakresleny k trupu, míří směrem vzhůru nebo do stran. Kresba lidské postavy se začíná postupně rozlišovat podle pohlaví, hlava začíná být pokryta vlasy a jsou vyznačeny detaily na obličejí.

Okolo sedmého roku se zpřesňují proporce lidské postavy. Paže jsou nakresleny ve výši ramen, bývá znázorňován krk, nohy jsou blíže k sobě. Kresba začíná mít propracovanější oblečení a vlasy. Kresba z profilu se začíná objevovat u dětí mezi sedmi až devíti lety.²⁴

Ve spontánní kresbě dítěte se mohou vyskytovat určité tvary, grafomotorické prvky, které se rozvíjejí s přibývajícím věkem. Ze začátku dítě kreslí jen kruhy a čáry, které navazují na čáranice, postupem času s přibývajícími dovednostmi se prvky zdokonalují, jsou náročnější a složitější. Formální provedení kresby můžeme také posoudit u grafomotorických prvků. Je vhodné při posuzování školní zralosti sledovat horní řadu smyčců a kreslení zubů (např. na pile). Kreslení zubů se u dětí ještě moc neobjevuje, vše bývá zakulacené, střechy domečků apod. Při kreslení zubů je důležité umět změnit směr ve vedení čáry a zvládnutí šikmých čar. Kreslení horních smyček je velice náročné, dítě musí ovládat křížení šikmých čar a správně vést směr čáry.

Většina dětí, které umí dobře kreslit, nemívají problémy se psaním, ale není tomu tak vždy. Mohou být děti, které rády a dobře kreslí, ale jejich psaní není plynulé a je

²³ BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Školní zralost : co by dítě mělo umět před vstupem do školy*. Brno : 2010, s. 14.

²⁴ Tamtéž, s. 14–15.

pomalé. Ale také tomu může být naopak, že děti nerady kreslí, ale jejich písmo je poměrně pěkné. Tyto nepravidelnosti se mohou objevovat i u dětí v předškolním věku. Ne u všech dětí musí být spontánní kresba v souladu s grafomotorickými prvky. Úroveň spontánní kresby může být nižší než úroveň provedení grafomotorických prvků a naopak.²⁵

3.4 Kresba lidské postavy

Kresba lidské postavy o autorovi vypovídá někdy více než jakékoli symboly v kresbě. V kresbě dítěte se promítá jeho „já“. Pokud kreslí pána, kreslí sám sebe. Důležité je ale také zobrazování ostatních osob, objevují se v rozdílných podobách. Jsou nakreslené celé, něco jim chybí, nebo se vyskytují nadbytečné prvky. „Přízračné tělo“ je zvláštní podobnost postavy znázorněného „hlavonožce“. Postava je bez těla, v některých případech má mezi nohama hlavonožce umístěný pupek. Toto stádium se nazývá „vyplňování“, dítě si ještě neosvojilo pojem „prázdnost“. „Odhalené břicho“ je zobrazení transparentnosti, je vidět do břišní dutiny a hrudního koše.²⁶

Zobrazení hlavy a těla zahrnuje různé prvky, jako je hlava a její části, tělo, ruce nohy a řadu dalších detailů. Postava může být zobrazená, jak kouří cigaretu, nese deštník, je oblečená nebo nahá apod. Nejdůležitější prvek postavy, který ji „polidšťuje“ je hlava. Hlava má různé velikosti, někdy má správné proporce a jindy je nadměrně veliká. Velké hlavy kreslí nejvíce malé děti, pokud to přetrvává, může být velká hlava u starších dětí patologickým příznakem. Děti, které kreslí velké hlavy, mohou většinou trpět hyperfobií²⁷ „já“. Naopak děti, které kreslí malé hlavy, mohou trpět pocitem méněcennosti a nepřikládají důležitost vlastní osobě. Hlava, centrum „já“, prostřednictvím prvků napovídá, které k ní patří. Nos je náhrada falického symbolu. Pokud je velmi dlouhý, může se jednat o kastrovní úzkost. Pokud se vyskytují sexuální problémy, bývá nos zdeformovaný. Oči jsou „zrcadlem duše“, vypovídají o dětském vidění světa. Oči nás upozorňují na nebezpečí, proto nás chrání. Očima můžeme někoho okouzlit, toto využívají především děvčata, která kreslí postavám velké oči. Výrazné obočí může oči ještě zvýraznit. Na obrázcích agresivních dětí je obočí rozčepýřené. Vlasy většinou představují sexuální atribut. Děti, které mají narcistní sklony, kreslí vlasy načesa né a kudrnaté. Uši

²⁵ BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Školní zralost : co by dítě mělo umět před vstupem do školy*. Brno : 2010, s. 16–18.

²⁶ DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha : 2008, s. 53.

²⁷ Strach z hyperaktivnosti.

potřebujeme, abychom se něco dozvěděli a slyšeli. Kreslí-li dítě velké uši, může to naznačovat, že dítě špatně slyší nebo chce něco vědět. Nebo naopak uši můžou chybět, což napovídá o neschopnosti komunikace. Ústa nám slouží ke komunikaci a k potravě. Děti přijímání potravy spojují s matkou, protože je krmí. Proto děti, které kreslí obličej bez úst, mohou mít problémy ve vztazích, postrádat mateřskou lásku. Otevřená ústa s vyceněnými zuby mohou naznačovat agresivitu. Určité napětí může být u kresby neusmívajících se zavřených úst. U mladších dětí se vykytuje kresba malých úst, u starších můžou malá ústa znamenat opožděný duševní vývoj. Brada, která se začíná objevovat až později u starších dětí, zdůrazňuje mužnost nakreslené postavy. Ruce bývají zobrazovány v mnoha podobách. Zobrazují je v podobě hrabiček, smetáčků, koleček, někdy už i s pěti prsty. Vývoj souvisí s věkem dítěte. Pokud jsou ruce vyznačené správně, vyjadřují stabilitu dítěte. Dítě při kresbě na ruce může zapomenout nebo je nakreslí v kapsách, což může znamenat, že má sociální nebo sexuální problémy. Nakreslené ochablé paže těsně u těla můžou značit pocit poruchy, naopak od paží odtažených od těla, které značí stabilitu dítěte. Na sníženou psychickou nebo fyzickou neschopnost dítěte může poukazovat kreslení ohnutých nohou. Prsa vyjadřují vztah mezi matkou a dítětem, nebo se vyskytují u dětí zabývajících se sexuálními otázkami.²⁸

Nakreslené postavy by měly být oblečené, pokud ale dítě kreslí nahé postavy do 7 let, je to zcela normální. Jestliže dítě kreslí nahé postavy nadále, odráží to asociální nebo patologické chování. Nahota může znamenat naivitu, nevinnost, čistotu dítě, ale také může znamenat ponížení. Vkus dítěte obvykle poznáme podle toho, jak obléknul nakreslenou postavu. Podle kresby lze také poznat, koho si dítě váží a koho ne, jestli mu nakreslí roztrhané oblečení, tak člověkem může opovrhovat. Zvláštní význam tvoří barva oblečení, když dítě použije teplé barvy oblečení, může to znamenat, že je depresivní a cítí se nemilovaně.²⁹

Pedagog nemůže diagnostikovat dítě podle kresby postavy. Tuto diagnostikou může využívat jen kvalifikovaný psycholog. K diagnostice dítěte, je potřeba více kreseb z dlouhodobého sběru dat, které jsou doplňovány rozhovorem.

²⁸ DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha : 2008, s. 54–55.

²⁹ Tamtéž, s. 56.

4. Faktory ovlivňující vývoj a úroveň dětské kresby

4.1 Mentální vyspělost dítěte

Kreslení jako součást vývoje dítěte závisí na jeho celkové mentální vyspělosti. Je známo, že kresba nemusí být vždy na stejné úrovni jako intelekt. Jestliže narazíme na výraznější neshodu, je třeba pátrat po jeho příčinách ve faktorech, které vývoj a úroveň kresby podmiňují. Je zcela zřejmé, že grafický projev mentálně retardovaného dítěte je ve srovnání se stejně starými dětmi na nižší úrovni.³⁰

4.2 Motorika

Vývoj pohybových schopností se projevuje danou posloupností a propojeností jemné motoriky, hrubé motoriky, motoriky mluvidel a motoriky očních pohybů. Dítě musí mít schopnost koordinace mezi okem a rukou, tj. vizuomotorické koordinace, aby mohlo kreslit a později psát. Pokud je dítě hendikepované nebo nevyzrálé v oblasti pohybového vývoje či zrakového vývoje, velice nepříznivě se to odrazí na jeho kresbě.³¹

Základní pohyby při kreslení a psaní vycházejí z pohybu velkých kloubů a ty souvisejí s hrubou motorikou. Pokud se dítěti kresba nedaří, je nejlepší zaměřit se v první řadě na vývoj hrubé motoriky. Je důležité si uvědomit, že z rozvoje hrubé motoriky vychází rozvoj jemné motoriky a z té potom rozvoj grafomotoriky.

U dětí, které mají sníženou koordinaci pohybu, je nejvhodnější v první řadě podpořit rozvoj hrubé motoriky. Dítě pozorujeme při hrách, všímáme si, jak chodí, běhá, skáče, leze, přelézá nebo podlézá, jak chytá, hází míč, a pozorujeme koordinaci pohybu při chůzi na lavičce, skákání a stání na jedné noze, chůzi po schodech. Jestliže má dítě v těchto činnostech potíže, je důležité mu umožňovat dostatek pohybu a spontánní běhání na zahradě. Pokud má dítě i nadále potíže s pohybem, je nejvhodnější konzultace s odborníkem a zahájení odpovídajícího cvičení nebo rehabilitaci. Svaly pro koordinaci

³⁰ BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky : jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno : 2006, s. 10.

³¹ Tamtéž, s. 14.

jemných pohybů jsou nutné pro správné uchopování a manipulaci s drobnými předměty a později pro kreslení a psaní.

Jemná motorika znamená schopnost manipulovat s drobnými předměty, jde o zručnost prstů a ruky. K rozvoji jemné motoriky dochází postupně od velkých pohybů k menším pohybům, od manipulace s většími předměty k manipulaci s menšími předměty. Je důležité věnovat se metodickým postupům, které rozvíjejí jemnou motoriku.³² Nejvhodnější jsou každodenní činnosti, sebeobsluha, manipulační hry, redukované a tvořivé činnosti. Dítě v předškolním věku začíná napodobovat dospělé, chce jim pomáhat. Dítě má ale menší zručnost a má většinou obavy z toho, že něco rozbije, pokazí nebo si ublíží. Je dobré dítě zapojovat do činností co nejvíce, aby mělo dostatek prostoru pro rozvoj jemné motoriky. Tomu také napomáhají různé stavebnice, puzzle, mozaiky, ale i různé materiály, přírodniny, odštířky látek, barevné papíry, korálky apod.³³

Cvičení dlaní, prstů a špetky je důležité k rozvoji grafomotoriky, je potřeba připravit ruku na správný úchop kreslicího náčiní a později psacího náčiní a na náročnou senzomotorickou činnost, jakou jsou kreslení a psaní. Na připravenosti dlaní, prstů a špetky záleží výkon dětí při provádění grafomotorické činnosti. Nakonec je důležité se věnovat nácviku špetky, ve které spočívá postavení prstů a správný úchop kreslicího a psacího náčiní.³⁴

4.3 Grafomotorika

Grafomotorika jsou pohyby nutné pro psaní. Proto je důležité, aby děti rády kreslily a bavilo je to. Často se setkáváme s dětmi, které nerady kreslí, a to může být zapříčiněné tím, že je dítě často kritizované za to, co nakreslilo, že tak to nemá být. Nebo kreslí rádo, ale nejde mu to moc dobře a slyší utěšování rodičů, že oni kreslit také neumí. Na vině může být také volba nevhodného kreslicího náčiní. Nejlepší volbou kreslicího náčiní je voskovka, kdy dítě může na podložku tlačit místo vzorně ořezané tužky. Důležitá je také správná volba papíru, kdy dítě ze začátku potřebuje větší kreslicí plochu a ne malé papíry, kam se dítěti nic nevejde. Nedostatky v grafomotorice mohou také nastat tím, že má dítě nedostatek příležitostí k tomu, aby mohlo kreslit, nebo ho kreslení vůbec nepřitahuje.

³² DOLEŽALOVÁ, J., *Rozvoj grafomotoriky v projektech*. Praha : 2010, s. 37.

³³ BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky : jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno : 2006, s. 44.

³⁴ DOLEŽALOVÁ, J., *Rozvoj grafomotoriky v projektech*. Praha : 2010, s. 38.

Předškolní děti už by měly mít pevně zakotvené správné držení psacího náčiní. Velký problém potom nastává u dětí, které „ryjí“ do podložky tak, že je čára vidět na dalších stránkách, popř. papír roztrhne špičkou tužky, nebo po nějaké době dítě dostane křeč do ruky, sedí na jedné noze apod. S postupně přibývajícím věkem se tyto špatné návyky mění obtížněji, ale měly by se odstranit před vstupem do školy, než se dítě začne učit psát.³⁵

Dítě také potřebuje mít dobré vybavení, aby se mu dobře a pohodlně sedělo. Židle by měla být vysoká tak, aby dítě mělo loket ve stejné výšce jako deska stolu. Nohy by mělo mít dítě na zemi v pravém úhlu. Ideální je mít desku stolu lehce našikmo, děti u ní sedí rovně a nemají tendenci si na stůl lehat. Správné držení tužky je důležité pro snadný pohyb po papíře. Tužka by se měla držet třemi prsty, takže leží na prostředníku a ukazovák a palec ji seshora přidržují. Ostatní svaly ruky by měly být uvolněné pro snadnou manipulaci tužkou do různých směrů.³⁶

4.4 Lateralita

Lateralita je přednostní užívání jedné strany těla oproti druhé straně těla, týká se to rukou, nohou, uší a očí. Děti do svých čtyř let užívají střídavě obě ruce nebo dokonce obě ruce při jedné činnosti, která vyžaduje používání jen jedné ruky. Dítě v tomto věku chápe, že jednotlivé končetiny se nacházejí na různých stranách těla, ale nerozezná, která strana je pravá a která levá. Během dalšího období si začíná uvědomovat strany pravá a levá, což mu pomáhá k orientaci v prostoru.³⁷ Lidské tělo se zdá být symetrické, ale není. Projevuje se jako tvarová asymetrie nebo funkční asymetrie.

Tvarová asymetrie: Výrazná asymetrie je u uspořádání krevního oběhu a zažívacího ústrojí. Na levé straně máme uložené srdce, žaludek, slezinu, sestupující tračník a na pravé straně máme uložená játra se žlučovým měchýřkem a sestupující tračník se slepým střevem. Stejně jako vnější asymetrie je poměrně známá, že jedna noha bývá větší než druhá, ruce nejsou stejně utvářeny a obličej může být nesymetrický.

Funkční asymetrie se vztahuje k prostorové i časové orientaci, smyslových orgánů jako jsou oči a uši, pohybových orgánů horních a dolních končetin a kožní citlivosti. Odlišnost pravého a levého párového orgánu záleží na určitém druhu funkční

³⁵ KUTÁLKOVÁ, D. *Jak připravit dítě do 1. třídy*. Praha : 2005, s. 112–114.

³⁶ Tamtéž, s.114–116.

³⁷ DOYON, L. *Hry pro všepřítomný rozvoj dítěte*. Praha : 2003, s. 51.

nesouměrnosti. Projevuje se odlišnou aktivitou jednoho z členů párových tělesných orgánů v porovnání s druhým.

Jsou čtyři druhy laterality: genotypická, fenotypická, z nutnosti a patologická. Genotypická lateralita koresponduje vrozené dominanci. Fenotypická lateralita je změněna prostředím, např. u přecvičeného leváka, která je pro dítě nevýhodné. Nevýhodným druhem laterality je i druhy z nutnosti a to v takových případech kdy je orgán po úplném vyřazení např. po amputaci a vedoucí pozici přebírá orgán, který byl původně nedominantním orgánem a nevýhodu přináší i patologická lateralita, kdy je poškozena vedoucí mozková hemisféra a stává se nedominantní.

Typy laterality se dělí podle stupně a podle vztahu mezi lateralitou ruky a oka. Podle stupně se dělí na vyhraněnou výraznou pravorukost, méně vyhraněnou pravorukost, lateralitu neurčenou neboli nevyhraněnou, ta se nazývá ambidextrie. Dále se dělí na méně vyhraněnou levorukost a vyhraněnou výraznou levorukost. Typy laterality podle vztahu se dělí na lateralitu souhlasnou, to znamená, že dominantní je pravá ruka a pravé oko. Lateralitou neurčitou to jsou rozdílné varianty nevyhraněné a vyhraněné dominance ruky nebo oka. A lateralita zkřížená, což je zkřížená dominance levé ruky a pravého oka, pravé ruky a levého oka.

Vývoj laterality podle J. Kocha postupuje asi následovně: kolem třetího až šestého měsíce začne dítě uchopovat předměty jednou rukou a druhá zůstává bez pohybu. Poté se dítě naučí pracovat oběma rukama a dělá zrcadlové symetrické pohyby současně. Dále se dítě naučí střídat obě ruce v rytmickém sledu, střídavě plesk, jednou rukou něco uchopí, druhou pustí a naopak. Po jednom roce života dovede dítě provádět různé pohyby oběma rukama současně a souměrně, jednou rukou dělá hlavní pohyb a druhá ruka je jen pomocná. Díky tomu se pohyby rukou dostávají pod kontrolu očí a dítě může vykonávat složitější manuální činnosti.³⁸

4.5 Zrakové vnímání

Při kreslení a psaní je důležité zrakové vnímání a jeho čtyři vlastnosti: zraková analýza, syntéza, diferenciacce a paměť. Jde o schopnost jedince, který dokáže rozložit celek na části, vidět detaily, odlišnosti, shody a naopak z jednotlivých částí umět složit

³⁸ BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky : jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno : 2006, s. 39–40.

celek, zapamatovat si, co viděl.³⁹ Diferenciace je rozlišování předmětů, vyhledávání stejných obrazců z několika podobných, odlišování, co do skupiny nepatří, vyhledávání rozdílů na zdánlivě stejných obrázcích, odlišovat jeden jiný obrazec v řadě stejných, hledání ukrytých věcí na obrázku. Syntéza je skládání celku z částí (puzzle, stavebnice), analýza její opak. Dítě by se mělo orientovat v prostoru, vztazích mezi předměty v prostoru i na ploše, určovat polohu, používat pojmy nahoře, dole, později vlevo, vpravo apod.⁴⁰

Zrakové vnímání má postupný proces, kdy subjekt vidí objekt (percepce), pak na něj zaměří pohled (vizuální pozornost), potom zaznamenává obraz (vizuální paměť) a poslední je selektivní obraz (vizuální rozlišení). Tento proces tvoří základ pro to, aby dítě získalo přesné vjemy.

Zrakové rozlišování je schopnost rozpoznat podobnosti a rozdílnosti mezi prvky. Děti se učí pozorovat odlišnosti a podobnosti podle jejich formy, orientace, velikosti, pohybu a barvy. To dítěti později slouží k rozlišování číslic a písmen.⁴¹

4.6 Paměť, pozornost, schopnost představivosti a reprodukce

Předpokladem pozornosti je vnímání. To, co dítě vnímá, si ukládá do paměti. Tyto vjemy si pak dokáže v paměti živě představit. Už nemusí vidět skutečnou věc, ale ví, jak vypadá, a dokáže si ji představit. Paměť nám umožňuje podněcovat představy a znázorňovat si je po svém, tedy reprodukovat skutečnost. Představy ale mohou být také fantazijní.⁴²

Paměť je u předškolních dětí převážně bezděčná, záměrná paměť se začíná objevovat u dětí okolo pátého roku. Převažuje paměť mechanická, kdy je dítě schopno naučit se obsáhlou básničku. Paměť je spíše konkrétní, lépe si zapamatuje konkrétní zlost než popis. Převažuje krátkodobá paměť a okolo pátého až šestého roku se začíná objevovat i paměť dlouhodobá. Mezi dětmi jsou značné rozdíly v oblasti paměti.

Představy předškolních dětí jsou velice bohaté a barvité. Mezery mezi vnímanými jevy nebo jednotlivými detaily jsou většinou doplňovány tzv. dětskou konfabulací. To jsou smyšlenky dětí, o nichž jsou přesvědčené, že jsou pravdivé. Důležité je vést děti

³⁹ BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky : jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno : 2006, s. 14

⁴⁰ *Diagnostika školní zralosti*. Praha : 2010, s. 8.

⁴¹ DOYON, L. *Hry pro všepřítomný rozvoj dítěte*. Praha : 2003, s. 101–102.

⁴² BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky : jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno : 2006, s. 14.

k pochopení a přijetí reálného světa a jeho odlišení od světa fantazie. Představy a fantazie jsou pro děti předškolního věku nutné, protože pomáhají dítěti vytvářet realitu, jakou by chtělo, jaká by se mu líbila, jaká je pro něho pochopitelná a smysluplná.⁴³

Pozornost je důležitá pro počáteční učení a přijímání informací. Dítě se musí umět nejdříve soustředit samo na sebe, aby se mohlo soustředit na to, co dělá. Pozornost předpokládá, že naše mysl je schopna se učit a plnit úkoly, soustředit se především na jednu věc a eliminovat ostatní myšlenky a činnosti, které odpoutávají pozornost.⁴⁴

⁴³ *Diagnostika školní zralosti*. Praha : 2010, s. 10–11.

⁴⁴ DOYON, L. *Hry pro všeptaný rozvoj dítěte*. Praha : 2003, s. 137.

5. Rozbor jednotlivých kreseb dětí

Cílem bylo porovnat děti předškolního věku z pohledu kresby lidské postavy. Jejich úkolem bylo nakreslit sebe samo. Práce předkládá rozbor 20 kreseb (10 chlapců, 10 dívek). Z toho jsou 3 děti v hraničním pásmu LMP (lehké mentální postižení). Kresby jsou jednotlivě rozebrány z obsahového hlediska a z formálního hlediska provedení kresby.

1. Ondra (6 let)

Ondra kreslil sám sebe, kresba se nachází ve stádiu „realistické kresby“. Z hlediska formálního provedení kresby jsou čáry plynulé, občas kostrbaté, na podložku spíše netlačí. Tužku drží správným špetkovým úchopem, ruka je uvolněná. Lateralita je vyhraněná, hlavním párovým orgánem je pravá ruka. Z hlediska obsahového provedení kresby na sebe jednotlivé části dobře navazují, kresba je dvojdimenzionální, nohy jsou zakončeny chodidly a ruce mají pět prstů. Obličejové detaily jsou na správném místě a hlava je pokryta vlasy. Postava je zřetelně rozčleněna na hlavu, krk, trup. Postava je spíše kreslena v geometrických tvarech než zakulacených. Plocha papíru není zcela využita, kresba je na levé straně papíru. (obr. č. 1)

2. Radek (5,5 let)

Radek kreslil sám sebe, jeho kresba je ve stádiu „realistické kresby“. Z hlediska formálního provedení kresby vede čáru plynule a tlačí na podložku, čáry jsou občas vytlačené. Radek má správné držení těla při kresbě, tužku drží správným špetkovým úchopem, ruka ale není ještě tolik uvolněná. Lateralita je vyhraněná, hlavním párovým orgánem je pravá ruka. Z obsahového hlediska kresby je na vývojovém stupni mezi 5–6 roky. Jeho kresba je jednodimenzionální a dvojdimenzionální. Tělo je spíše hranaté, hlava je nasazena na čtvercový trup, z jehož poloviny vychází paže, které jsou zakončené pěti prsty. Obličejová část má oči, nos, pusy, uši, ale hlava není přiměřeně velká k tělu postavy. Plocha papíru je zaplněna. (obr. č. 2)

3. Nikolas (6 let)

Nikolas kreslil sám sebe na skateboardu, jeho kresba je ve stádiu „realistické kresby“. Z hlediska formálního provedení kresby je vedení čáry plynulé, přesné a navázané. Při kresbě má správně držení těla, správný špetkový úchop tužky, správné postavení ruky. Lateralita je vyhraněná, hlavním párovým orgánem je pravá ruka. Z obsahového hlediska je kresba bohatá a různorodá. Jeho kresba je dvojdimenzionální, hlava je od trupu oddělena krkem. Všechny části těla na sebe dobře navazují, jsou nakresleny ve správné velikosti a na správném místě. Postava má všechny prvky, které má obsahovat. Kresba je doplněna detaily: kšiltovkou na hlavě, kapsami, obrázkem s číslicemi na triku. (obr. č. 3)

4. Kubík (5,5 let)

Kuba kreslil sám sebe, jeho kresba je ve stádiu „realistické kresby“. Z hlediska formálního provedení kresby je jeho kresba kostrbatá, nenavázaná, a v některých místech vytlačena. Kuba má správně držení těla při kresbě, správně drží tužku špetkovým úchopem, ale ruka není správně uvolněná. Lateralita je vyhraněná, hlavním párovým orgánem je pravá ruka. Z obsahového hlediska kresby je na vývojovém stupni mezi 5–6 roky, jeho kresba je dvojdimenzionální, části těla na sebe navazují, ale chybí krk. Lidská postava je kreslena v geometrických tvarech, paže jsou napojeny v polovině na čtvercový trup, jsou zakončeny pěti prsty. Obličejová část má oči, nos, pusku, uši a hlava je pokryta vlasy. (obr. č. 4)

5. Filip (6 let)

Filip kreslil sám sebe, jeho kresba je ve stádiu „realistické kresby“. Z hlediska formálního provedení kresby je vidět tlak na podložku, čáry jsou vytlačené. Jeho držení těla a tužky je správné, ruka ale ještě není úplně uvolněná a plynulá v pohybu. Lateralita je vyhraněná, hlavním párovým orgánem je pravá ruka. Z obsahového hlediska kresby je Filip na vývojovém stupni okolo 6 let. Jeho kresba je dvojdimenzionální, hlava je od čtvercového trupu oddělena krkem, paže jsou zakončeny pěti prsty. Hlava je pokryta vlasy, má uši a obličejovou část správně. N kresbě si můžeme všimnout i detailů, jako jsou řasy na očích nebo obrázek na tričku. (obr. č. 5)

6. Leon (5,5 let)

Leon kreslil sám sebe, jeho kresba je ve stádiu „realistické kresby“. Z hlediska formálního je provedení kresby velice kostrbaté, čáry jsou přerušované a je zde nadměrný tlak na podložku, čáry jsou vytlačené. Držení těla není správné, Leon je předkloněný nad stolem, tužku drží dlaňovým úchopem. Lateralita je na stupni méně vyhraněné pravorukosti. Z obsahového hlediska kresby je na vývojovém stupni kolem 5 let. Kresba je jednodimenzionální, hlava je posazena na trup, krk chybí. Jedna paže vychází z hlavy, druhá z trupu, jsou zakončeny třemi prsty. (obr. č. 6)

7. Matěj (6 let)

Matěj kreslil sám sebe, jeho kresba se nachází ve stádiu „realistické kresby“. Z formálního hlediska jsou čáry plynulé a moc na sebe nenavazují, tlak na podložku ještě nevymizel. Matěj má při kresbě správné držení těla, správný špetkový úchop tužky, postavení ruky je také správné, ale pohyb není zcela plynulý. Lateralita je na stupni výrazné vyhraněné pravorukosti. Z obsahového hlediska se v kresbě objevují některé detaily (prsna, vnitřek uší). Matěj se nachází na vývojovém stupni mezi pěti až šesti lety. Nohy a ruce jsou nakresleny jednodimenzionálně a zakončeny pěti prsty. Hlava je nasazena na trup, krk chybí. Obličejová část má oči, nos, pusku, uši a hlava je pokryta vlasy. (obr. č. 7)

8. Niky (6 let)

Niky kreslil sám sebe, jeho kresba se nachází ve stádiu „realistické kresby“. Z formálního hlediska kresby jsou čáry někdy plynulé, někdy kostrbaté. V některých částech je vidět tlak na podložku. Niky má správné držení těla při kresbě, správný špetkový úchop. Lateralita je vyhraněná, hlavním párovým orgánem je pravá ruka. Z obsahového hlediska je kresba chudší. Niky se nachází na vývojovém stupni kolem šestého roku. Ruce a nohy jsou jednodimenzionální zakončené pěti prsty. Postava je výrazně členěna na hlavu, krk a trup. Obličejová část má oči s obočím, nos, pusku, uši chybí a hlava je pokryta vlasy. (obr. č. 8)

9. Matýsek (5,5 let)

Matýsek kreslil sám sebe s hráběmi v ruce na zahradě, jeho kresba se nachází ve stádiu „realistické kresby“. Z formálního provedení kresby jsou čáry plynulé, jednotlivé části na sebe navazují, ale tlak na podložku ještě zcela nevymizel. Psací náčiní drží špetkovým úchopem, ale prostředníček je ještě prohnutý, ruka je při kresbě uvolněná. Lateralita je vyhraněná, hlavním párovým orgánem je pravá ruka. Z hlediska obsahového na sebe jednotlivé části dobře navazují, kresba je jednodimenzionální. Lidská postava ještě nemá krk, hlava je nasazena na trup, paže nevycházejí z ramen, ale z poloviny trupu, je však důležité podotknout, že jsou zakončeny pěti prsty. Chodidla nejsou zřejmá, nelze posoudit, zda nejsou nakreslena z důvodu nedostatku místa na papíře, nebo z důvodu jejich opomenutí. Matěj se však snažil zaplnit celý formát papíru. Postava je převážně modré barvy s výraznými tvářemi a modrými vlasy. (obr. č. 9)

10. Kuba (6 let)

Kuba kreslil sám sebe, jeho kresba se nachází ve stádiu „realistické kresby“. Z hlediska formálního provedení jsou čáry plynulé, dobře na sebe navazují a zřídka se vyskytuje tlak na podložku. Při kresbě má Kuba správné držení těla, tužku drží špetkovým úchopem se správným postavením ruky a plynulým vedení čáry. Lateralita je vyhraněná, hlavním párovým orgánem je pravá ruka. Z obsahového hlediska provedení kresby je kresba spíše chudší a bez detailů. Kuba se nachází na vývojovém stupni okolo šestého roku. Kresba je dvojdimenzionální, části těla na sebe dobře navazují, ale ne všechny jsou nakresleny na správném místě. Tělo je výrazně členěno na hlavu, krk a trup a ruce mají pět prstů. Obličejová část má oči, nos i pus. Hlava není pokryta vlasy. (obr. č. 10)

11. Jessica (6 let)

Jessica kreslila sama sebe, její kresba se nachází ve stádiu „realistické kresby“. Z formálního provedení kresby má Jessica plynulou, přesnou čáru a na podložku netlačí. Má správné držení těla při kresbě, správně špetkovým úchopem drží tužku, ruka je uvolněná. Lateralita je na stupni výrazné vyhraněné pravorukosti. Z obsahového hlediska má kresbu bohatou. Kreslí jednodimenzionálně i dvojdimenzionálně. Postava má skoro

všechny prvky, které by měla mít až na uši. Kresba je doplněna vlasy, detaily na šatech a řasami na očích. Ruce jsou napojeny na horní části trupu, ale jen se třemi prsty. (obr. č. 11)

12. Maruška (5,5 let)

Maruška kreslila sama sebe, její kresba je ve stádiu typického „hlavonožce“. Z hlediska formálního má čáry plynulé, tlak na podložku je mírný, tlak je odlehčený. Maruška má správně držení těla u kresby, ale její úchop není špetkový, nýbrž dlaňový (drží tužku v celé dlani). Lateralita je na stupni nevyhraněné laterality, kreslicí náčiní a různé předměty uchopuje do obou rukou a střídá je. Z obsahového hlediska kresby je Maruška na vývojovém stupni mezi 3–4 rokem. Na papíře je nakreslená hlava, z níž vycházejí 4 čáry, které představují ruce a nohy. Kresba je jednodimenzionální, na kresbě je nakreslen obličej, uši i vlasy. (obr. č. 12)

13. Kačka (6 let)

Kačka kreslila sama sebe jako princeznu, její kresba je ve stádiu „realistické kresby“. Z hlediska formálního provedení kresby na podložku tlačí, kresba je tenká a kostrbatá. Kačka má správně držení těla při kresbě i správný špetkový úchop tužky, plynulost a způsob vedení čar není ještě správný. Lateralita je na stupni výrazné vyhraněné pravorukosti. Z obsahového hlediska kresby je na úrovni pětiletého dítěte, kresba je jednodimenzionální, hlava je posazena na trup, paže jsou v přiměřené výšce a jsou zakončené pěti prsty. Hlava má obličejovou část pokrytou vlasy s korunkou, bez uší a krku. Postava je správně umístěna na ploše papíru. (obr. č. 13)

14. Kačenka (5,5let)

Kačenka kreslila sama sebe, její kresba je ve stádiu „realistické kresby“. Z hlediska formálního jsou čáry plynulé, občas kostrbaté a tak na podložku je výrazný. Držení těla při kresbě je správné. Tužku drží správným špetkovým úchopem. Lateralita je vyhraněná, hlavním párovým orgánem je pravá ruka. Z obsahového hlediska kresby je kresba jednoduchá, chudá a nebarevná. Kresba je na vývojovém stupni pěti a šesti let. Kresba je jednodimenzionální, nemá nakreslené prsty na ruce, chybí uši, hlava je pokryta vlasy a postava je výrazně členěna na hlavu, krk a trup. (obr. č. 14)

15. Markétka (5,5 let)

Markétka kreslila sama sebe jako princeznu, kresba se nachází ve stadiu „realistické kresby“. Z hlediska formálního provedení jsou čáry plynulé, dobře na sebe navazují, ale tlak na podložku ještě nevymizel. Markétka má při kresbě správné držení těla, správné držení kreslicího náčiní špetkovým úchopem, ruku má postavenou správně, ale ještě není uvolněná. Lateralita je vyhraněná, hlavním párovým orgánem je pravá ruka. Z obsahového hlediska kresby je kresba bohatá, jsou zde nakresleny detaily. Markétka se nachází na vývojovém stupni okolo šestého roku. Nohy jsou nakresleny dvojdimenzionálně se střevíčky a ruce jsou nakresleny jednodimenzionálně s pěti prsty. Postava je protáhlá a části těla nejsou co do velikosti nakresleny správně vzhledem k proporcím těla. Postava je kreslená bez krku a bez nosu a hlava je pokryta vlasy a korunkou. (obr. č. 15)

16. Lili (5,5 let)

Lili kreslila sama sebe, kresba se nachází ve stadiu „realistické kresby“. Z hlediska formálního provedení, jsou čáry kostrbaté a tlak na podložku je výrazný. Lateralita je na stupni méně vyhraněné pravorukosti. Psací náčiní drží špetkovým úchopem, ale křečovitě. U stolečku při kreslení má správné držení těla. Z obsahového hlediska je kresba chudá. Lili je na vývojovém stupni mezi pátým až šestým rokem. Kresba je dvojdimenzionální, na ruce má nakreslené jen tři prsty a nohy nesou zakončeny chodidly. V obličejové části jsou nakreslené oči, pusa, ale nos a uši chybí. Hlava je pokryta vlasy, a je nasazena na trup, krk chybí. Postava je v poměru k papíru velice malá, není zde využita celá plocha papíru. (obr. č. 16)

17. Anička (5,5 let)

Anička kreslila sama sebe, kresba se nachází ve stadiu „realistické kresby“. Z hlediska formálního provedení jsou čáry plynulé, dobře na sebe navazují, ale je zde velice patrný tlak na podložku. Držení těla při kresbě je správné, psací náčiní drží špetkovým úchopem, ale velice křečovitě. Lateralita je vyhraněná, hlavním párovým orgánem je pravá ruka. Z obsahového hlediska je kresba jednoduchá. Kresba je na vývojovém stupni okolo pátého roku. Postava je členěna na hlavu a trup. Končetiny jsou jednodimenzionální, nejsou zakončené prsty ani chodidly. Obličejová část má oči, nos, pusu i uši. Hlava není pokryta vlasy. (obr. č. 17)

18. Tereзка (6 let)

Tereзка kreslila sama sebe, kresba se nachází ve stadiu „realistické kresby“. Z hlediska formálního provedení jsou čáry plynulé, tlak na podložku je přiměřený. Při kresbě má správné držení těla a správný špetkový úchop kreslicího náčiní. Lateralita je vyhraněná, hlavním párovým orgánem je pravá ruka. Z obsahového hlediska je kresba bohatá, doplněna detaily. Kresba je na vývojovém stupni okolo šestého roku. Postava je výrazně členěna na hlavu, krk a trup. Končetiny jsou nakresleny dvojdímní, ruce jsou zakončeny pěti prsty a nohy jsou zakončeny chodidly. Obličejová část má oči, nos i pus. Hlava je pokryta vlasy. (obr. č. 18)

19. Maruška (5,5 let)

Maruška kreslila sama sebe, kresba se nachází ve stadiu „realistické kresby“. Z hlediska formálního provedení jsou čáry vytlačené. Držení těla při kresbě je správné, ale kreslicí náčiní drží dlaňovým úchopem a ruka není uvolněna. Lateralita je na stupni méně vyhraněné pravorukosti. Z obsahového hlediska je kresba chudá. Maruška se nachází na vývojové úrovni okolo pěti let. Postava má hlavu nasazenou na trup. Nohy jsou jednodímní a ruce chybí. Obličejová část má oči, nos, pus a oči, ale ne na správném místě. Hlava není pokryta vlasy. (obr. č. 19)

20. Natálka (6 let)

Natálka kreslila sama sebe, její kresba se nachází ve stadiu „realistické kresby“. Z hlediska formálního provedení jsou čáry plynulé, tlak na podložku je přiměřený. Držení těla při kresbě je správné, psací náčiní drží správně špetkovým úchopem. Lateralita je vyhraněná, hlavním párovým orgánem je pravá ruka. Z obsahového hlediska kresby se zde vyskytují detaily, kresba je bohatá a propracovaná. Natálka se nachází na vývojové úrovni okolo šesti let. Postava je členěna na hlavu, krk a trup. Kresba je dvojdímní, nohy jsou zakončené chodidly a na ruce jsou nakreslené tři prsty. Obličejová část má oči, nos, pus a uši jsou schované pod vlasy. Hlava je pokryta vlasy. (obr. č. 20)

5.1 Vyhodnocení kreseb

V následujících tabulkách je kvantitativní popis kreseb jednotlivých dětí. Porovnávána je chlapecká a dívčí kresba (10 chlapců a 10 dívek) a to v závislosti na věku dítěte (11 dětí ve věku 5,5let a 9 dětí ve věku 6 let). V první tabulce je vyhodnocena kresba podle obsahového hlediska kresby, zda má postava základní části těla: hlavu, trup, krk, ruce, nohy, 5 prstů, chodidla, oči, nos, ústa, uši (tabulka č. 1). Ve druhé tabulce jsou posuzovány kresby podle formálního provedení, zda má dítě dlaňovitý nebo špetkový úchop kreslicího náčiní, zda je kresba jednodimenzionální, dvojdimenzionální nebo kombinovaná a zda má dítě vyhraněnou laterální nebo nevyhraněnou (tabulka č. 2).

Tabulka 1: Obsah kresby

KRESBA OBSAHUJE:	VŠICHNI	CHLAPCI	DÍVKY	5,5 LET	6 LET
HLAVU	20	10	10	11	9
TRUP	19	10	9	10	9
KRK	10	5	5	1	9
RUCE	19	10	9	10	9
NOHY	20	10	10	11	9
5 PRSTŮ	13	9	4	5	8
CHODIDLA	13	7	6	5	8
OČI	20	10	10	11	9
NOS	18	10	8	9	9
ÚSTA	20	10	10	11	9
UŠI	9	5	4	7	2

Tabulka 2: Forma kresby

PROVEDENÍ KRESBY:	VŠICHNI	CHLAPCI	DÍVKY	5,5 LET	6 LET
DLAŇOVÝ ÚCHOP	3	1	2	3	0
ŠPETKOVÝ ÚCHOP	17	9	8	8	9
DVOJDIMENZIONÁLNÍ KRESBA	8	5	3	2	6
JEDNODIMENZIONÁLNÍ KRESBA	9	4	5	7	2
DVOJDIMENZIONÁLNÍ A JEDNODIMENZIONÁLNÍ KRESBA	3	1	2	2	1
LATERALITA VYHRANĚNÁ	19	10	9	10	9
LATERALITA NEVYHRANĚNÁ	1	0	1	1	0
KONTEXT K POSTAVĚ (SLUNCE, TRÁVA, OBLEČENÍ...)	9	4	5	4	5

Vyhodnocení rozdílů dle pohlaví dítěte

Všechny děti bez rozdílu pohlaví nakreslily u postavy hlavu, oči, ústa a nohy. U dalších částí těla postavy jsou zřejmé menší rozdíly. Trup nakreslily všechny děti, kromě 1 dívky, u které bylo diagnostikováno LMP. Tato dívka nakreslila tzv. „hlavonožce“. Při kresbě krku jsou dívčí a chlapecké kresby na srovnatelné úrovni. V ostatních částech kresby (ruce, prsty, chodidla, nos, uši) byli chlapci úspěšnější než dívky. Při kresbě uší, rukou a chodidel byli chlapci nepatrně lepší než dívky (1 rozdíl). V chlapeckých kresbách se nos objevil častěji než u dívek (2 rozdíly). Největší rozdíl byl pozorován u počtu nakreslených prstů, kde dívčí kresby byly podstatně horší než chlapecké (5 rozdílů). V tomto případě bylo posuzováno vždy jen to, zda postava má 5 prstů, v případě kdy byl počet prstů nižší, tak nebyl daný detail splněn. Z tabulky č. 2 vyplývá, že špetkový úchop má 17 dětí (chlapci 9 a dívky 8) a 3 děti (chlapi 1 a dívky 2), které mají stanovenou

diagnózu LMP, mají úchop dlaňový. U 1 dívky bylo zjištěno, že nemá vyhraněnou lateralitu. U chlapců byla častěji pozorována dvojdimenzionální kresba, než u dívek (2 rozdíly). V kontextu detailů dokreslených k postavě mají dívky v nepatrné míře více detailů než chlapci (1 rozdíl).

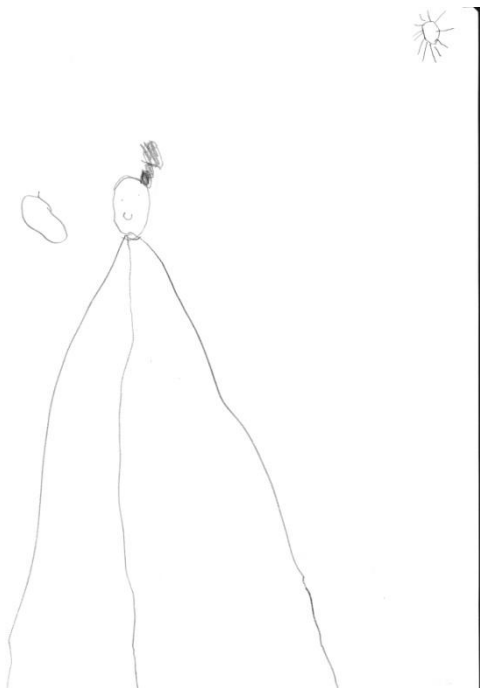
Vyhodnocení kreseb dle věku dítěte

Z tabulky č. 1 je zřejmé, že kresba je ovlivněna věkem dítěte. 6leté děti jsou v kresbě vyspělejší a obsahová stránka kresby splňuje téměř všechny detaily, které by postava měla mít. 6leté děti nenakreslily v detailu v 1 případě 5 prstů a v 1 případě chodidla. Největší rozdíl je při kresbě uší, kdy 7 6letých dětí uši vůbec nenakreslilo. Děti o půl roku mladší mají v kresbě z pohledu obsahového provedení více nedostatků. Nejvíce nedostatků dělají při kresbě krku, kdy 10 dětí krk vůbec nenakreslilo, chodidla nenakreslilo 6 dětí, 5 prstů nemělo 6 postav a uši chyběly 4 postavám. Tabulka č. 2. poukazuje, že dlaňový úchop mají jen 5,5leté děti a zbytek má správný špetkový úchop kreslicího náčiní. Dvojdimenzionální kresba je více u dětí šestiletých. Lateralita je vyhraněná u všech kromě 1 dítěte s diagnostikovaným LMP, které je 5,5leté. A v kontextu detailů dokreslených k postavě je jejich čtenější výskyt u dětí 6letých.

5.2 Porovnávání kreseb

V této části jsou porovnávány kresby dětí. První obrázek je nakreslený při nástupu do mateřské školy a druhý v předškolním věku.

Jessica ve třech letech při nástupu do mateřské školy nakreslila postavu, která měla hlavu a ze které vycházely 3 čáry představující tělo a ruce. Obličejová část měla pusku, oči a na hlavě měla nakreslenou čepici (obr. č. 21). Kresba Jessici se za pobyt v mateřské škole zlepšila. Kresba postavy má všechny části, které by postava měla mít, kromě 5 prstů na ruce. Jessica ve školce kreslí velice často a baví ji to, což můžeme i vidět na kresbě, která je plná detailů a barev (obr. č. 22).

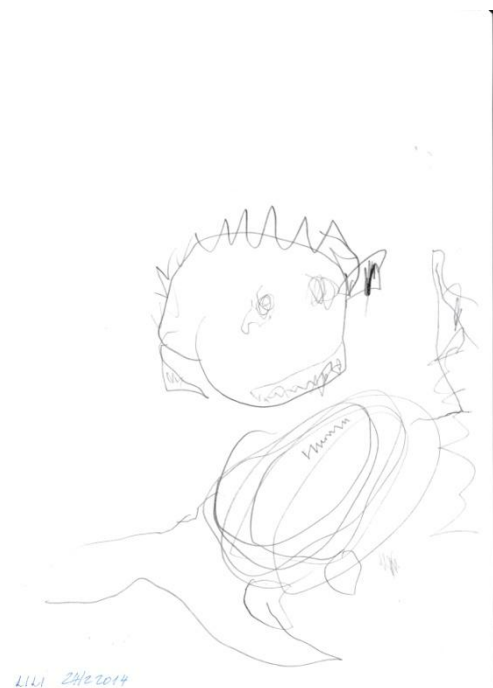

Obrázek 1

Obrázek 2

Lilien ve třech letech nakreslila lidskou postavu, hlava má oči a pusy se zuby. Pod hlavou je nakresleno tělo ve tvaru oválu, ruce a nohy na obrázku chybí. (obr. č. 23). Za dobu v mateřské škole se Lilien v kresbě zlepšila. Kresba je dvojdimenzionální, ale ještě jí chybí krk, uši, nos a 5 prstů. (obr. č. 24)

Obrázek 3

Obrázek 4

5.3 Vlastní návrhy činností pro rozvoj dětské kresby

1. Název činnosti: Obři a víly

Cíle: rozvoj vnímání těžké a lehké doby, spolupracovat s ostatními, uvolnění pohybu celé ruky, střídání tlaku a odlehčení kreslicího náčiní od podložky, rozvoj hrubé a jemné motoriky, rozvoj fantazie

Pomůcky: instrumentální skladba obři a víly, papír velkého formátu A1, kreslicí náčiní (pastelky, barevné křídly, voskovky,...)

Postupy: Děti se seznámí se skladbou „obři a víly“. Nejprve si ji poslechnou, následně řeknou, co nebo koho ve skladbě slyšely. Každé dítě si může představovat, koho chce, a

podle skladby bude tančit, chodit nebo poskakovat do rytmu těžké a lehké doby. Když budou se skladbou děti seznámeny, vyberou si kreslicí náčiní a budou, podle rytmu těžké a lehké doby znázorňovat stopu na papír. Dítě si může zvolit, jaké bude chtít kreslicí náčiní a barvu kreslicího náčiní, kterou během kresby mohou měnit.

2. Název činnosti: Hry s pískem

Cílem: rozvoj jemné a hrubé motoriky, hmatové vnímání, rozvoj fantazie a představivosti, procvičování dlaní a prstů

Pomůcky: písek, bábovičky, přírodniny

Postupy: Děti budou venku na pískovišti, kde mohou stavět např. hrad podle svojí fantazie a představivosti. Mohou k tomu využívat mnoho dalších pomůcek kupříkladu kyblík, do kterého budou dávat písek, buďto rukama nebo lopatkou, kreslit do písku prstem nebo klacíkem. Hrad můžou děti stavět jednotlivě nebo ve skupinkách.

3. Název činnosti: Kresba vlastním tělem: rozkvetlý strom

Cílem: rozvoj jemné a hrubé motoriky, procvičit si dlaně a prsty, rozvoj představivosti

Pomůcky: temperové barvy, štětce, kelímky, čtvrtky velikosti A4,

Postupy: Děti si na papír prstem nakreslí kmen stromu, můžou kreslit jedním nebo více prsty. Dále si děti štětcem vymalují svou dlaň, kterou obtisknou na papír jako korunu stromu. Koruna stromu může mít větve u sebe nebo od sebe, podle toho, jak děti roztáhnou prsty. Když strom uschne, nabarveným prstem „tupkají“ na korunu stromu lístečky a rozkvetlé květy.

Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, jaké rozdíly jsou mezi chlapeckou a dívčí kresbou. Dle předchozích studií mnoha autorů bylo prokázáno, že dívky jsou v kresbě pečlivější s větším smyslem pro detail. Výsledkem této práce však je, že v pozorované skupině předškolních dětí mají chlapci kresbu detailnější, jak po obsahové stránce, tak po formální stránce. Dalším cílem této bakalářské práce bylo srovnat kresby podle věku dětí. V tomto případě se potvrdilo očekávání a kresby 6letých, tedy starších dětí, jsou po obsahové a formální stránce detailnější, než děti 5,5letých. V části bakalářské práce, kde jsou porovnávány kresby 2 dívek v časovém horizontu 3 let od doby, kdy nastoupily do mateřské školy, až do současnosti, kdy jsou z nich děti předškolního věku, je vidět pokrok, což může mít i za následek rozvoj kresby dětí v mateřské škole. K rozvoji dětské kresby, by mohly přispět netradiční způsoby činností, které tato bakalářská práce blíže specifikuje: Obří a víly, hry s pískem a kresba vlastním tělem: rozkvetlý strom. Tyto činnosti by mohly napomoci ke zvýšení zájmu nejen o kresbu samotnou, ale i zlepšit celkový rozvoj dítěte.

Každé dítě je individuální a nelze s jistotou říci, že určití jedinci dané skupiny budou vždy splňovat dané předpoklady.

Resumé

Bakalářská práce je zaměřena na kresbu lidské postavy v předškolním věku. Jejím cílem je zjistit, jaké jsou mezi kresbami rozdíly z hlediska pohlaví a věku dítěte. Teoretická část je zaměřena na kresbu, vývoj kresby, kresbu z obsahového a formálního hlediska, faktory ovlivňující vývoj kresby (mentální vyspělost dítěte, motorika, grafomotorika, lateralita, zrakové vnímání, paměť, pozornost a představivost). Praktická část sleduje rozdíly mezi chlapeckou a dívčí kresbou, rozdíly mezi věkovými zvláštnostmi a pozoruje vývoj kresby u jedinců.

Summary

My bachelor thesis is focused on drawing of a human figure by children in pre-school age. The purpose is to find out differences from the point of view of gender and age of a child. The theoretical part focuses on drawing, development of drawing, drawing of content and formal aspects, factors affecting development of drawing (mental maturity of a child, motor activity, grafomotorika, lateralitay, visual perception, memory, attention and imagination)

Practical part is focused on differences between boyish and girlish drawing, differences between age peculiarities and observes the development of the drawing of an individual.

Seznam literatury

BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky : jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno : Computer Press, 2006. ISBN 80-251-0977-1.

BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Školní zralost : co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. Brno : Computer Press, 2010. ISBN 978-80-251-2569-4.

BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku : co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. Brno : Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1829-0.

DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha : Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-415-1.

Diagnostika školní zralosti. Praha: Raabe, 2012. Školní zralost. ISBN 978-80-87553-52-7.

DOLEŽALOVÁ, J., *Rozvoj grafomotoriky v projektech*. Praha : 2010. ISBN 978-80-7367-693-3.

KUTÁLKOVÁ, D., *Jak připravit dítě do 1. třídy*. Praha : 2014. ISBN 978-80-247-4856-6.

MLČÁKOVÁ, R. *Grafomotorika a počáteční psaní*. Praha : Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2630-4.

PIAGET, J.; INHELDER, B. *Psychologie dítěte*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-407-9.

UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta : výtvarný projev a psychický život dítěte*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-599-7.

ŠMELOVÁ, E.; PETROVÁ, A.; SOURALOVÁ, E. a kol. *Přípravenost dětí k zahájení povinné školní docházky v kontextu současného kurikula*. Olomouc : UPOL, 2012. ISBN 978-80-244-3345-5.

Seznam obrázků

Obrázek 1	28
Obrázek 2	28
Obrázek 3	29
Obrázek 4	29
Obrázek 5	36
Obrázek 6	36
Obrázek 7	36
Obrázek 8	36
Obrázek 9	37
Obrázek 10	37
Obrázek 11	37
Obrázek 12	37
Obrázek 13	38
Obrázek 14	38
Obrázek 15	39
Obrázek 16	39
Obrázek 17	39
Obrázek 18	39
Obrázek 19	40
Obrázek 20	40
Obrázek 21	40
Obrázek 22	40
Obrázek 23	41
Obrázek 24	41

Seznam tabulek

Tabulka 1: Obsah kresby.....	25
Tabulka 2: Forma kresby.....	26

Přílohy

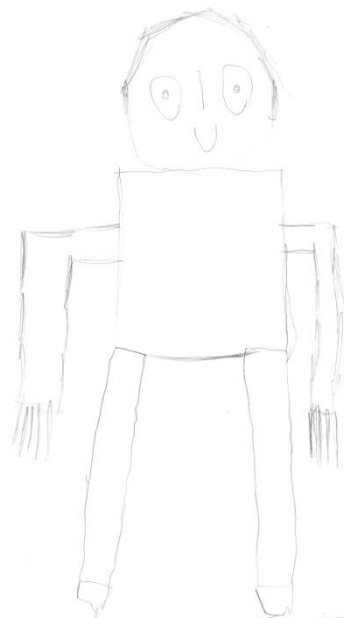
Obrázek 5

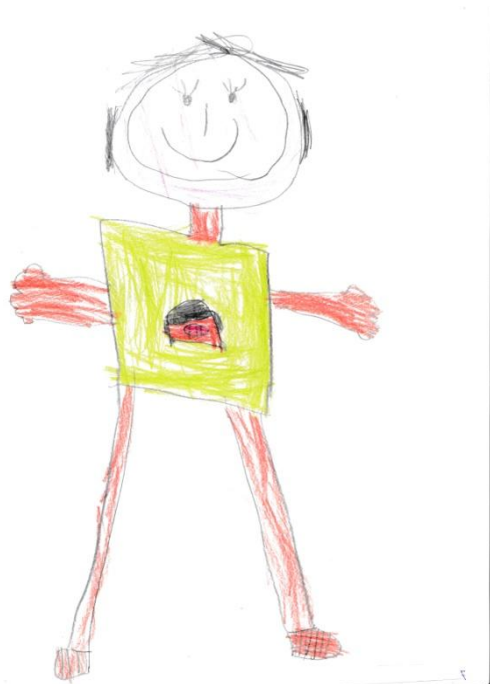
Obrázek 6

Obrázek 7

Obrázek 8

Obrázek 9

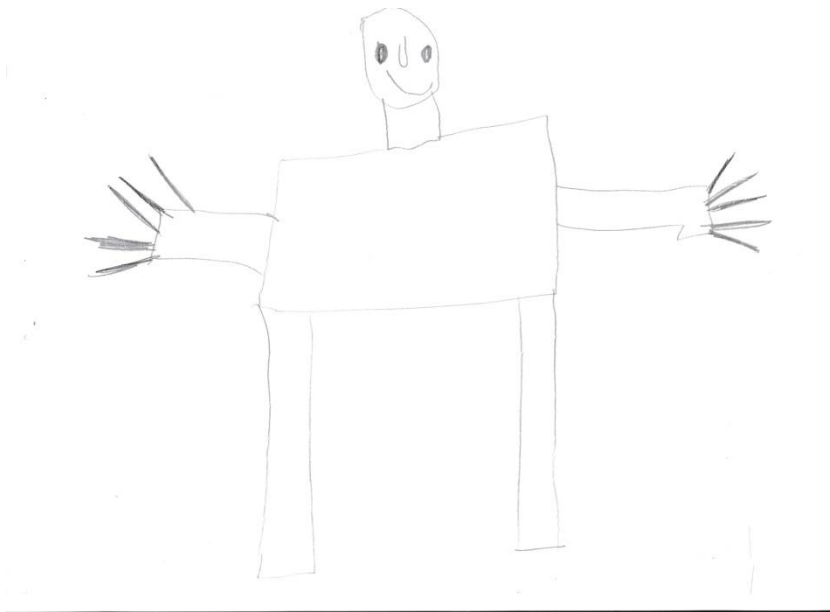
Obrázek 10

Obrázek 11

Obrázek 12

Obrázek 13

Obrázek 14

Obrázek 15

Obrázek 16

Obrázek 17

Obrázek 18

Obrázek 19

Obrázek 20

Obrázek 21

Obrázek 22

Obrázek 23

Obrázek 24